

Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Son Örneği: Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

The Latest Example of American Imperialism in Latin America: Crisis in the Bolivarian Republic of Venezuela

Gökhan ÇİN^(*)

Öz

1823 Monroe Doktrini ile Batı yarımküreyi kendi egemenlik alanı olarak tanımlayan ve 1904 Roosevelt Sonucu ile Latin Amerika coğrafyasını ulusal güvenlik kapsamında ele alan Amerika Birleşik Devletleri, derin tarihsel geçmişe sahip emperyalist politikalarına, Venezuela'ya ekonomik ve siyasi alanlarda yaptırımlarda bulunarak devam etmektedir. Zengin yeraltı ve doğal kaynaklara sahip olmasının yanı sıra Orta Amerika ile Güney Amerika arasında bağlantı rolü üstlenmesinden ötürü oldukça jeostratejik konumda yer alan Venezuela, 21. yüzyılda Bolivarcı politikalar çerçevesinde sosyalizm inşasına sahne olmuştur. Hugo Chávez sonrası Nicolas Maduro döneminde uygulanan kısa vadeli planlar ve başarısız politikalara Amerikan emperyalizminin de şiddetli saldırıları ile dâhil olması ile Venezuela son dönemin en derin ekonomik ve siyasi kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada, ABD'nin, emperyalist politikaları ile Venezuela'nın ulusal egemenliğini yok sayarak yaşanan sürece dâhil olduğu, siyasi ve ekonomik yaptırımlarda bulunarak yaşanan krizi derinleştirdiği savunulmaktadır. Bu makalede, Venezuela'da yaşanan krizde Amerikan emperyalizminin rolünü doğru bir şekilde analiz edebilmesi amacıyla emperyalist politikaların Latin Amerika'daki geçmişi Venezuela'da yaşanan süreçle birlikte derinlemesine ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika, Hugo Chávez, Nicolas Maduro.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 10.03.2019

Kabul Tarihi: 22.05.2019

^(*) Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, gkhnchina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4210-0563>

Abstract

The United States, which defined the Western Hemisphere as its own area of sovereignty with 1823 Monroe Doctrine and described Latin America as an area of American national security in 1904 The Roosevelt Corollary, continues its deep historical imperialist policies with economic and political sanctions against Venezuela. Venezuela, besides having rich underground and natural resources and a geostrategic location due to its role as a connection between South America and Central America, has been a scene for the formation of socialism under the influence of Bolivarian policies in the 21st century. Venezuela, in the period of Nicolas Maduro after Hugo Chávez, has recently faced its deepest economic and political crisis due to short-termed and unsuccessful policies along with the strong aggression of American imperialism. The main argument of this work, is that the United States ignores Venezuela's national sovereignty and deepens the crisis with its imperialist policies. In this article, with the purpose of analyzing the role of American imperialism in the Venezuelan crisis, the history of imperialist policies in Latin America will be examined in relation to the process of Venezuela in depth.

Keywords: Bolivarian Republic of Venezuela, United States of America, Latin America, Hugo Chávez, Nicolas Maduro.

Giriş

Latin Amerika coğrafyası, Batı Avrupalı kâşifler tarafından keşfedildiği günden itibaren sahip olduğu zenginliklerden ötürü sömürgeci devletlerin paylaşımı noktasında yüzyıllar boyunca gündem konusu olmuştur. 1492 yılında İspanyol *conquistadores*¹ tarafından Yeni Dünya'nın Karayip Adaları ile başlayan keşif sürecinde başta Kristof Kolomb ve diğer sömürgeciler bu kıtaya ayak bastıklarında Marco Polo'nun seyahatnamesinde altın ve gümüş diyarı olarak bahsettiği Cipango'ya geldiklerini düşünmüşlerdi.² Topraklarının zenginliği nedeniyle yüzyıllarca acımasız bir şekilde talan

¹ İspanyolca silahlı keşifçilere verilen isim. Amaçları sadece Yeni Dünya'nın keşfedilmesi olmayan, aynı zamanda o toprakların fethedilmesini amaçlayan kimseler.

² Marco Polo seyahatnamesinde Cipango'dan (Japonya) altın ve gümüş dolu topraklar diyarı olarak bahsetmektedir bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* çev. Roza Hakmen, Atilla Tokatlı, (İstanbul: Sel Yayıncılık 2017), 25.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

edilen bu coğrafya, siyasal olarak bağımsızlığını elde etmesine rağmen sömürge döneminin bir mirası olarak sermaye yokluğu ve ekonomik bağımlılık ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sömürgecilik anlayışının yerini emperyalist politikaların aldığı 19. yüzyılın ikinci yarısı ile başlayan dönemde, serbest piyasa rekabeti anlayışının zirve noktasına ulaştığı ve sermaye fazlasına sahip ülkelerin gelişmemiş ülkelerdeki emek sömürsünü kullanıp çok daha fazla kar elde etmeye çalıştıkları görülmektedir. Halen bakır, çinko, boksit ve altın gibi değerli kaynaklara sahip olan bu coğrafyada özellikle Venezuela günümüzde hidrokarbon kaynakları ile ön plana çıkmaktadır.

Güney Amerika'nın kuzeyinde yer alan Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nin, Karayip Denizi ile Atlantik Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Batısında Kolombiya, doğusunda Guyana ile komşu olan bu ülke güneyinde ise bölgenin en büyük ekonomisi olan Brezilya ile kara sınırlarına sahiptir. Atlantik ile Pasifik Okyanusu arasında ulaşım ve dünya ticareti için oldukça önemli bir noktada yer alan Panama Kanalı'nın güzergâhında yer alan Venezuela, bölgedeki istikrarın korunması açısından oldukça önemli bir konumdadır. Geniş hidrokarbon rezervlerine sahip olması ve Güney Amerika ile Orta Amerika arasında bağlantı rolü üstlenmesinden ötürü Venezuela'da yaşanmakta olan ekonomik ve siyasi kriz sadece bölge ülkelerini değil, uluslararası ilişkilerin bütün aktörlerini yakından ilgilendirmektedir. Otuz milyonu aşkın bir nüfusa ev sahipliği yapan Venezuela'da yaşanmakta olan derin insani kriz sebebiyle son dönemde 3 milyondan fazla birey kıtanın çeşitli ülkelerine göç etmiştir.³

³ Kolombiya 1 milyonu aşkın Venezuelalı göçmene ev sahipliği yapmasından ötürü Venezuela krizinden en çok etkilenen Güney Amerika ülkesi konumundadır. Bkz. *El Tiempo*, "En Cifras: Todo lo que debe Saber Sobre la Migración Venezolana," erişim 28 Kasım 2018, <https://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/cifras-de-la-migracion-venezolana-en-colombia-septiembre-de-2018-290680>. Venezuela merkezli yaşanan göç dalgasından en çok etkilenen ülke komşu Kolombiya olmuştur. Kolombiya Devletinin düzenlediği raporlara göre Eylül 2018 verilerince ülkede 1.032.016 Venezuelalı göçmen bulunmaktadır.

Gökhan ÇİN

Sahip olduğu kaynaklar ve bulunduğu stratejik konum itibariyle Venezuela, Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki mevcut çıkarlarını koruma açısından her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Donald Trump yönetimi tarafından oldukça sert açıklamalara ve yaptırımlara maruz kalan Maduro yönetimi, Washington'ın "diktatörlük troykası" tanımı içerisinde yer almakta ve anti demokratik olmakla suçlanmaktadır.⁴

Bu çalışmada öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki çıkarları çerçevesinde uyguladığı emperyalist politikalardan derinlemesine bahsedilecektir. İkinci bölümde Hugo Chávez ile başlayan sosyalist devrim sürecinin Venezuela'da yarattığı değişim, Washington'ın takındığı tavır ile birlikte ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Chávez sonrası Nicolas Maduro döneminde karşılaşılan derin kriz süreci ve Amerikan emperyalizminin krizdeki rolü analiz edilecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde Amerikan emperyalizminin Latin Amerika ülkelerine etkisi ve Venezuela'da yaşanan kriz sürecindeki rolü değerlendirilecektir.

Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Geçmişi

Amerika Birleşik Devletleri'nin 5. Devlet Başkanı James Monroe, 2 Aralık 1823'te Kongre'ye sunduğu ve daha sonra Monroe Doktrini olarak tanımlanacak metinde, Avrupalı güçlerin Batı yarımkürede yayılmacı politikalar izlemesinin ABD'nin güvenliği ve bütünlüğü için büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtmiş ve Avrupalı devletlerin bağımsızlıklarını kazanmış ülkeleri tekrar sömürgeleştirme çabası içerisinde olmalarına şiddetle karşı çıkmıştır.⁵ Latin Amerika uluslarının bağımsızlıklarını kazanmasının ertesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin *bölgeye* yönelik

⁴ Josh Rogin, "Bolton Promises to Confront Latin America's "Troika of Tyranny," *The Washington Post*, erişim 1 Kasım 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/bolton-promises-to-confront-latin-americas-troika-of-tyranny/2018/11/01/df57d3d2-ddf5-11e8-85df-7a6b4d25cfbb_story.html?utm_term=.b5552e438db6

⁵ James Monroe'nun Kongre'ye sunduğu metnin tamamı için bkz: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ilk emperyalist girişimi, önceleri Meksika'ya ait olan toprakların – başta Teksas olmak üzere – 1845 yılında silahlı birliklerle ilhak edilmesiyle başlamıştır. Meksika'nın üçte biri ABD tarafından işgal edilmeden önce John Louis O'Sullivan, "Kader Manifestosu" eserinde Tanrı'nın insanoğluna bir hediye olarak sunduğu bu özel ülkeye (ABD) çok değerli bir görev vererek tüm kıta üzerinde hâkimiyet kurma olanağı sunduğunu belirtmiştir.⁶ Amerikan yayılcılığını topraklarında ilk hisseden Latin Amerika ülkesi Meksika, yaşanan savaşlar sonucunda topraklarının dörtte birini kaybetmiştir. 1877–80 ve 1884–1911 yılları arasında Meksika Devlet Başkanlığı görevinde bulunmuş olan Porfirio Diaz Amerikan emperyalizmini en ciddi şekilde hisseden ülkesi hakkında şu ifadeye bulunmuştur: "Zavallı Meksika! Tanrı'dan oldukça uzak, Amerika Birleşik Devletleri'ne de bir o kadar yakınsın."⁷

1861-1865 yılları arasında yaşanan iç savaştan sonra "Reconstruction Era" olarak adlandırılan yeniden inşa döneminde denizlerdeki hâkimiyetin önem kazanması⁸ ile sahip olduğu donanma kuvvetlerine büyük yatırımlarda bulunan ABD, 1898 yılında bir diğer emperyalist ülke İspanya ile giriştiği savaş sonucunda Küba ve Porto Riko'yu kendi idaresine almıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde artık ekonomisi ve güçlü sanayisi ile küresel güç dengesinin en önemli aktörlerinden biri olarak ortaya çıkan ABD, Karayipler'deki hakimiyetini korumak ve dünya ticaretine yön vermek amacıyla 1903 yılında Kolombiya'dan zor uygulayarak satın aldığı⁹ Panama toprakları üzerinde Pasifik ve Atlantik'i birbirine bağlayan

⁶ Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri* çev. Barış Baysal, (Ankara: NotaBene Yayınları, 2015), 39-40.

⁷ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası* (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 233.

⁸ Bu konuda Alfred Thayer Mahan'ın 1890 yılında yayımlanan eseri, "The Influence of Sea Power upon History," dönemin emperyal bakış açısına oldukça geniş bir perspektif sunmuştur.

⁹ Öyle ki, Kolombiya hükümeti, başta, kendisine ait olan Panama topraklarını Birleşik Devletler'e satmak istememiştir. Dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in tehditleri -bölgeye savaş

Gökhan ÇİN

kanalın inşasına başlamıştır. Bir dönemin sömürge ülkesi Amerika Birleşik Devletleri bu dönemden itibaren artık yeryüzünde başat güç olmanın hayalini kurmaktaydı.

Latin Amerika ülkeleri, 19. yüzyılda, sırasıyla siyasal bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen sömürge döneminin bir mirası olarak sermaye yokluğu ve akabinde ekonomik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bağımsızlıkların elde edilmesinin ardından iç savaşların yaşandığı Orta Amerika, sömürgecilik mirasını üzerinden atamayan Güney Amerika ve Karayip ülkeleri bu dönemde çözüm olarak Avrupalı sanayileşmiş ülkelere karşı yüksek faiz oranları ile borçlanmışlardır.¹⁰ Yüksek faiz oranları ile verilen krediler, başta Venezuela olmak üzere, güçlü yerel burjuvazi sınıfına sahip olmayan Latin Amerika ülkelerinin, Avrupalı devletlere olan borçlarını ödeyememesine sebep olmuştur. Yaşanan bu süreç, Latin Amerika coğrafyasını, kendi ulusal egemenlik alanı olarak gören ABD tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt, James Monroe'nun Batı yarımküreyi ABD egemenlik alanı olarak tanımlamasına ek olarak, 6 Aralık 1904'te ve daha sonra 5 Aralık 1905'te Kongre'ye sunduğu yıllık mesajlarında Amerika kıtasında yeni bir Avrupalı egemenliğine karşı olduklarını ve bölge ülkelerinin borçlarının yapılandırılmasında rol alacaklarını belirtmiştir.¹¹ Roosevelt yönetimi, Latin Amerika coğrafyasını, ulusal güvenliğin koruması açısından pazarlık konusu etmeyecek kadar değerli görmekteydi.

T. Roosevelt'in, başta Avrupalı emperyalistler olmak üzere, dünyaya vermiş olduğu mesajdan kısa bir süre sonra, 1912 yılında, ABD'ye ait silahlı kuvvetler, Orta Amerika ülkesi Nikaragua'ya yönelik askeri bir harekâta

kuvvetleri göndermiştir- sonucunda Kolombiyalılar iki okyanusu birleştirecek olan kanal projesine onay vermek zorunda kalmışlardır. Bkz. Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşümleri*, 17.

¹⁰ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 223.

¹¹ Theodore Roosevelt'in 1904 yılında Kongre'ye sunduğu yıllık mesaj metni için bkz. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1904/message-of-the-president>, 1905 yılında sunduğu yıllık mesaj için bkz. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1905/message-of-the-president>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

bulunmuştur. Orta Amerika'nın Bolivarcı bir anlayış çerçevesinde birlik içerisinde hareket edip Washington egemenliğinden uzaklaşması yönünde açıklamalarda bulunan ve devletin ekonomiye müdahalesini arttırarak sosyalist politikalar uygulayan Nikaragua Devlet Başkanı Jose Santos Zelaya, ülkesinde bulunan yabancı sermayenin tepkisine maruz kalmıştır. Dönemin ABD Başkanı William Howard Taft'ın,¹² bölgedeki istikrarı ve Nikaragua'da yatırımlarda bulunan Amerikan şirketlerinin ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla 1913 yılında başlattığı askeri harekât sonucunda, Amerikan silahlı kuvvetleri 1933 yılına kadar ülkede bulunmaya devam ederek siyasi ve ekonomik politikaların şekillenmesinde rol oynamıştır.¹³

1915 yılında Karayip ülkesi Haiti'yi, ülkede bulunan güçlü Alman sermayesinin Amerikan çıkarlarını tehdit ettiğini öne sürerek işgal eden ABD,¹⁴ 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'na 1917 yılında katılma kararı alarak¹⁵ savaştan galip unvanıyla ayrılıp, oluşacak yeni uluslararası sistemde pay sahibi olmanın planı içerisinde olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Atlantik'in batısından gelen büyük destekle İtilaf Devletleri savaşı sonlandırırken, Başkan Wilson, Amerikan emperyalizminin

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

¹² William Howard Taft, Theodore Roosevelt döneminde Savunma Bakanı olarak, daha sonra, Devlet Başkanı olarak ve ardından Warren G. Harding döneminde Yüksek Mahkeme Başkanı görevinde bulunarak ABD tarihinde hem yürütme hem yargı organlarının başkanlığı yapmış tek kişidir.

¹³ TİKA, *Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı* 22-23 Kasım 2012, Ankara, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013), 89.

¹⁴ A.g.e., 90.

¹⁵ Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson, 2 Nisan 1917'de, Kongre'ye, Almanya'ya karşı savaş ilan edilmesine yönelik bir öneri sunmuştur. Öneri metni için bkz. "Adress of the President of the United States," *Washington Government Printing Office*, 65. Kongre, 1. Oturum, Belge No. 5, 2 Nisan 1917, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-address-of-president-to-congress-April-1917-1-OCR-SPLIT.pdf>. ABD'nin, Almanya'ya karşı savaş ilan ederek Dünya Savaşı'na dâhil olması, Kongre'de 4 Nisan 1917'de, Temsilciler Meclisi'nde ise 6 Nisan 1917'de yapılan oylamalar sonucunda kabul edilmiştir. Kabul edilen metin için bkz. <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-joint-res-declaring-wa-r-against-Germany-2-OCR-SPLIT.pdf>

Gökhan ÇİN

temelini oluşturacak olan demokrasi ve serbest piyasa kavramlarını, 1916 yılında, Michigan eyaletinde yaptığı bir açıklamada çok net bir şekilde ifade etmiştir: “Hedefinizi iş dünyasının zirvesine dikin ve gittiğiniz her yere Amerikalı olmanın bir unsuru olan özgürlük, adalet ve insancıl değerleri de götürün. Onları Amerikan kültür ve değerlerine göre yönlendirin.”¹⁶

Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde, I. Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni uluslararası sisteme dair fikirlerini açıkladığı “Wilson Doktrini” olarak bilinen metni Kongre’ye sunmuştur. Wilson bu metinde, Amerikan çıkarlarının net bir şekilde korunduğu demokratik bir uluslararası sistemin kurularak serbest piyasanın korunması gerektiği vurgusunda bulunmuştur.¹⁷ Demokrasi ve liberal değerlerin ön plana çıkarıldığı Wilson doktrininden kısa bir süre sonra, ABD Silahlı Kuvvetleri, önce güney sınırında bulunan Meksika’ya bağlı Tampico kentini işgal etmiş, ardından, Dominik Cumhuriyeti topraklarına “demokrasi” ve “serbest piyasa” şartlarını korumak amacıyla askeri birliklerini göndermiştir.¹⁸ Amerikan emperyalizminin Latin Amerika’ya yönelik derin tarihsel geçmişi içerisinde ABD’nin 34. Devlet Başkanı Dwight D. Eisenhower’ın 30 Ekim 1953 tarihinde onayladığı Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, alınan karar neticesinde, başta Latin Amerika coğrafyası içerisinde Amerikan çıkarlarını tehdit eden durumların ortaya çıkması durumunda, Washington’ın askeri müdahale seçeneğinin de olduğu geniş kapsamlı eylem planına sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁹ Nitekim 1953 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı’nın ertesinde

¹⁶ Arthur S. Link, *The Papers of Woodrow Wilson* (May 9-August 7, 1916) 27. (New Jersey: Princeton University Press, 1992), 387.

¹⁷ Woodrow Wilson’ın 8 Ocak 1918 tarihinde Kongre’ye sunduğu metin için bkz. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

¹⁸ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 222.

¹⁹ “A Report to the National Security Council by Executive Secretary on Basic National Security Policy,” NSC: 162/2, 30 Ekim 1953, Washington, erişim 23 Aralık 2018, <https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

1954 yılında, Guatemala Cumhuriyeti, Amerikan emperyalizminin sert müdahalesi ile karşılaşmıştır. Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA), uyguladığı sosyalist politikalar ile özelleştirmelerin önüne geçen ve stratejik değere sahip alanlarda bulunan şirketleri kamulaştırarak liberal demokrasiyi tehdit eden Jacobo Arbenz hükümetinin darbe ile görevden uzaklaştırılmasında rol oynamıştır.²⁰ 1959 yılında Küba'da gerçekleşen sosyalist devrimin güçlenmesini engelleyemeyen ABD (1961 yılında Domuzlar Körfezi Çıkarması²¹), 1964 yılında Brezilya'da antiemperyalist bir duruş sergileyen Joao Goulart yönetiminin darbe ile görevinden alınmasında oldukça etkili bir rol üstlenmiştir. Güney Amerika'nın en büyük ülkesinde komünist bir tehlikenin ortaya çıkması sonucunda gerçekleşen sert askeri darbe sırasında Amerikan uçak gemileri ve destekleyici donanma kuvvetleri, Brezilya kıyılarına, gerek duyulması halinde müdahale için gönderilmiştir.²² Goulart hükümetine yönelik gerçekleşen darbe sonucunda siyasal iktidarı elinde bulunduran askeri rejim, darbe tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe koyduğu 56571 numaralı yasa ile birlikte, petrol endüstrisini yabancı sermayeye açmış ve Amerikan şirketleri – başta Rockefeller şirketi – ülke içerisinde devletle ortaklık kurmaya başlamıştır.²³

Demokrasi ve insan hakları gibi uluslararası değerlerin savunuculuğunu yapan Washington yönetimleri, Amerikan şirketlerinin ekonomik

²⁰ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 222.

²¹ Dwight D. Eisenhower, Guatemala'da yaşanan başarılı süreci Küba'da da uygulamak istemişti, fakat Küba'da Castro yönetimi kolayca müdahaleyi püskürtmüştür.

²² Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri* 82. Brezilya'da gerçekleşen askeri müdahale sırasında görev yapan Büyükelçi Lincoln Gordon'ın Washington ile görüşmeleri Amerikan donanma kuvvetlerinin Brezilya sularında olduğunu doğrulamaktadır. Bkz. David Binder, "U.S. Assembled a Force in 1964 for Possible Use in Brazil Coup," 30 Aralık 1976, <https://www.nytimes.com/1976/12/30/archives/us-assembled-a-force-in-1964-for-possible-use-in-brazil-coup.html>

²³ 56571 sayılı yasa ile birlikte ülkedeki petrokimya endüstrisi üzerinde Dow Chemical, Philips gibi yabancı şirketler güç sahibi olmaya başlamıştır bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 275.

Gökhan ÇİN

çıkartmalarını muhafaza etme konusunda her zaman çok daha fazla istekli davranmıştır. Öyle ki, Güney Amerika'nın yüzölçümü olarak en büyük ülkesi Brezilya'da askeri rejimin yönetimi ele geçirmesi ile başlayan süreçte, yabancı sermaye ucuz iş gücünü hızlı bir şekilde sövmeye başlamış, dünyanın sayılı metalürji fabrikalılarında Companhia de Miner piyasa değerinin altına Amerikalı şirketler tarafından satın alınmıştır.²⁴ Washington'ın desteklediği askeri darbe sonucunda siyasal iktidarın askeri rejim kontrolüne geçmesinin ardından, başta ABD ve Avrupalı şirketler tarafından ülkeye 70 milyon dolar değerinde yatırımların yapıldığı ve ucuz iş gücü ile döviz kuru dalgalanmalarından ötürü kısa sürede çok yüksek kar oranlarına ulaşarak Brezilya'dan yurtdışına 120 milyon dolar değerinde sermaye ihracatının yaşandığı görülmektedir.²⁵

Küba'da yaşanan hataya tekrar düşmemek ve Soğuk Savaş sürecinde Latin Amerika'da komünizmin yayılmasını engellemek adına Washington yönetimleri her türlü önlem almaktan kaçınmamıştır. 1973 yılında Şili'de Salvador Allende'nin antiemperyalist politikaları ile yabancı şirketleri kamulaştırması ve reformist eylemlerde bulunması sonucunda CIA'in desteklediği bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Dönemin CIA direktörü Richard M. Helms, hali hazırda Şili'de bulunan CIA üyelerine göndermiş olduğu bildiriye, Salvador Allende'nin yönetimden indirilmesi gerektiğini ve bunun gizli, stratejik bir şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁶ 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika ülkelerinde görülen askeri yönetimlerin Washington yönetimleri ile oldukça iyi ilişki içerisinde

²⁴ Bu dönemde sadece Amerikalılar değil, dünyanın birçok yerinden güçlü sermaye sınıfı Brezilya'da kendilerine sunulan nimetlerden faydalanmaya çalışmışlardır. Öyle ki, elektrik- elektronik sektörleri adeta Japonlara teslim edilmiştir bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 277.

²⁵ Brezilya'da askeri rejimin yönetimi ele geçirmesini takip eden süreçte ülkeye yabancı sermaye tarafından 70 milyon dolar yatırım yapılırken iki yıl sonra 120 milyon dolarlık sermaye ihracatı gerçekleşmekteydi. Yabancı sermaye için Brezilya ve Latin Amerika büyük kâr fırsatı oluşturuyordu. Bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, 287.

²⁶ Peter Kornbluh, *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability* (New York: The New Press, 2003), 64.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

olduğu görülmektedir. Buna rağmen bölgede siyasi ve ekonomik çıkarlarını her zaman ön planda tutan ABD, 1982 yılında İngiltere ile Arjantin arasında yaşanan Falkland Savaşı'nda da İngiltere'nin yanında yer almış ve 1989 yılında Panama'da, 1994'te ise Haiti'de "insan haklarının" mevcudiyetini korumak amacıyla askeri müdahalelerde bulunmuştur. Asırlar boyunca Avrupalı güçler tarafından sömürülen Latin Amerika coğrafyası, emperyalist politikaların da etkisiyle derin gelir dağılımı eşitsizliği, sermaye yokluğu ile karşılaşmıştır.

Washington yönetimlerinin, silahlı kuvvetler aracılığıyla Amerikan çıkarlarını ve değerlerini muhafaza etmeye çalıştığı bu dönemden farklı olarak, günümüzde ekonomik ve siyasi yaptırımlarla yönetim sistemlerinin ve siyasal iktidarların değiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Donald Trump yönetiminin Küba'ya yönelik tekrar uygulamaya koyduğu yaptırımlar, 2003 yılında George Bush yönetiminin Irak'a yönelik askeri müdahale kararı ve günümüzde Nicolas Maduro yönetimine yönelik uygulanan ağır yaptırımların gerekçelerinde demokrasi ve serbest piyasa kavramları hep ön planda tutulmuştur.

21. yüzyılda Latin Amerika coğrafyası ise daha önce hiç olmadığı kadar sol yönetimlerin etkisi altına girmiştir. 1998 yılında gerçekleşen seçimleri kazanan Hugo Chávez, karizmatik kişiliği ve sosyalist devrime duyduğu inancı ile kısa sürede Latin Amerika coğrafyasını derinden etkilemiştir. 2000 yılında Şili'de Ricardo Lagos, 2003 yılında Arjantin'de Nestor Kirchner ve Brezilya'da Luiz Inacio Lula da Silva yönetimlerinin siyasal iktidarı elde etmesi ile Latin Amerika, "pembe dalga" olarak adlandırılan sol yönetim dönemlerine sahne olmuştur. Hugo Chávez döneminde uygulanan politikalar ile Venezuela Bolivarcı fikirlerin hâkimiyeti altına girmiş ve sosyalist sistemin inşasına yönelik atılan adımlar çerçevesinde liberal değerleri ve dolayısıyla Amerikan çıkarlarını tehdit eder konuma gelmiştir.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Hugo Chávez Dönemi Politikaları ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi

Venezuela gelir dağılımı eşitsizliğinin en derin bir şekilde yaşandığı ülkelerden biri olmuştur. Asırlar süren sömürge döneminin ardından geçtiğimiz yüzyılda karşılaşılan emperyalist politikaların derin izlerini Venezuela topraklarında bulmak fazlasıyla mümkündür. Halkın yaşadığı ekonomik sorunlar karşısında siyasi organların çözüm bulmada yetersiz kalması, askeri darbe girişimlerinin yaşanmasına sebep olmuştur. 1989 yılında *Acción Democrática* Partisi adayı olarak katıldığı seçimleri kazanarak ikinci kez Devlet Başkanı olarak seçilen Carlos Andrés Pérez (1974-1979 yılları arasında da Devlet Başkanı görevinde bulunmuştur), ilk döneminin aksine neoliberal bir politika izleyerek yabancı sermaye ile iyi ilişki içerisinde olmuştur.²⁷ Bu süreçte “*El Gran Viaje*” olarak bilinen politikalar çerçevesinde IMF’nin Venezuela’ya önerdiği ekonomik planların uygulanmasına yönelik karar alınmıştır.²⁸ Özelleştirmelerin önünün açıldığı ve yabancı sermayeyi teşvik eden politikalar karşısında bu dönemde muhalefetin de desteği ile yoksul kesimin göz ardı edildiğine dair büyük protestolar yaşanmıştır. Öyle ki Carlos Pérez hükümetinin aldığı kararlara yönelik 27 Şubat 1989 tarihinde “Caracazo Ayaklanması” olarak bilinen şiddetli protestolarda, resmi olarak, 372 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁹ Hugo Chávez, Venezuela Ordusu içerisinde subay olarak görev yaptığı bu dönemde sol-devrimci oluşumlara önderlik etmekteydi. Chávez, kendisi gibi sol fikirlere sahip ordu içerisinde arkadaşları -başta

²⁷ 1973 yılında yapılan seçimleri kazanan Carlos Andrés Pérez bu dönemde devletçi bir politika anlayışı sergileyerek başta petrol endüstrisi ve sanayi üzerinde güçlü egemenliği olan yabancı şirketlerin önemli bir bölümünü kamulaştırmıştır.

²⁸ Jesús Tarazón, “El Gran Viraje y la Crisis del Modelo Puntofijista,” *Aporrea*, 5 Şubat 2018, <https://www.aporrea.org/g/ideologia/a258904.html>

²⁹ Richard Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarçı Devrim* çev. Hasan Böğün, (İstanbul: Yordam Kitap 2008), 55. Caracazo ayaklanmaları sırasında protestoculara önderlik eden isimlerden Luis Miquilena ilerleyen yıllarda Chávez’in baş danışmanı olarak görev yapmıştır.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Felipe Carlos ve Jesus Urdaneta- ile 1982 yılında *Movimiento Bolivariano Revolucionario-200* adlı örgütü kurmuşlardır.³⁰

Venezuela'nın İspanyol sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazanmasında çok önemli bir rol oynayan Simón Bolívar, Hugo Chávez'in her zaman ön planda tuttuğu bir lider olmuştur. Venezuela'nın tekrar bağımsızlık mücadelesi içerisinde olduğunu belirten Hugo Chávez, 4 Şubat 1992 tarihinde, sosyalist devrimci subayların Carlos Pérez hükümetine yönelik gerçekleşen askeri darbe girişimine liderlik etmiştir.³¹ Latin Amerika siyasi tarihinin bir önemli bir parçası olan askeri darbeler, 1992 yılında Hugo Chávez tarafından da bir çözüm olarak görülmüştü, fakat planın yetersiz kalması sonucunda askeri darbe kısa sürede bastırılmıştır. Başarısız olan darbe girişimi sonrasında teslim olan Hugo Chávez, daha fazla çatışmaların yaşanmaması için şu açıklamada bulunmuştur: "Yoldaşlar! Belirlemiş olduğumuz amaçlar maalesef "şu an için" başkentte başarıya ulaşamadı. Yani biz Karakas'ta iktidarı ele geçiremedik. Siz çok iyi iş başardınız fakat şimdi bir kez daha düşünme zamanıdır. Yeni fırsatlar gelecekte yine çıkacak ve bu ülke kesinlikle çok daha iyi bir geleceğe yönelecektir."³²

Carlos Pérez'in sancılı geçen başkanlık sürecinin ardından yerine 1994'te seçimlerden zaferle ayrılan Rafael Caldera göreve gelmiştir. Caldera halk nezdinde güçlü bir desteğe sahip olan Hugo Chávez'in, askeri darbe girişiminde, çatışmaların yatışmasına yönelik sağduyulu

³⁰ Hugo Chávez ve arkadaşları Simon Bolivar'ın 200. ölüm yıl dönümü vesilesiyle kurdukları örgüte "Bolivarcı Devrim Hareketi-200" ismini vermişlerdir. Bu konuda bkz. Zenaída Mercado, "Hoy se Cumplen 33 Años del Nacimiento del Movimiento Bolivariano Revolucionario 200, YVKE *Radio Mundial*, son güncelleme 24 Temmuz 2016, <http://www.radiomundial.com.ve/article/hoy-se-cumplen-33-a%C3%B1os-del-nacimiento-del-movimiento-bolivariano-revolucionario-200>

³¹ ARMA adlı devrimci askeri birliğin liderliğini yapan Hava Kuvvetleri mensubu William Hazarra da bu süreçte Chávez ile beraber hareket ediyordu. Bknz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 74-75.

³² Daniel García Marco, "Un Fracaso Militar, un Éxito Político: 2 Visiones Opuestas del Golpe de Estado Fallido en Venezuela que Creó la Figura de Hugo Chávez Hace 25 Años," *BBC World Caracas*, son güncelleme 5 Şubat 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38863571>

Gökhan ÇİN

açıklamalarda bulunduğu için serbest bırakılması gerektiğini belirtmiştir. 1992 yılında yaşanan başarısız darbe girişimine liderlik eden Hugo Chávez, arzuladığı başarıya ulaşamamış olsa da halkın önemli bir bölümünün desteğini kazanmıştır. Rafael Caldera hükümetinin muhalefet ile kurmayı planladığı ortaklık çerçevesinde serbest bıraktığı Hugo Chávez, sahip olduğu devrimci fikirlerini bu süreçten sonra demokratik yollarla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda çoğunluğunun asker kökenli bireylerin oluşturduğu MBR-200 hareketinin kötü bir izlenim bıraktığını düşünerek *Movimiento Quinta República* (MVR)'nin kuruluşuna önderlik etmiştir.³³ 6 Aralık 1998'de yapılan seçimlere giden süreçte, Hugo Chávez liderliğindeki MVR, öğrencilerin ve işçilerin çoğunlukta yer aldığı La Causa R sendikası ile yakın ilişkiler içerisinde olan *Patria Para Todos* (PPT) ve sosyalist hareketlerin desteğine sahipken, iş dünyasının önemli isimlerinin yer aldığı FEDECAMARAS (Venezuela Sanayi ve Ticaret Odaları), medya ve Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşmıştır.³⁴

Seçimlerden, %56 oranında aldığı oy ile zaferle ayrılan Hugo Chávez, resmen göreve başlamasından kısa bir süre sonra sosyalist sistem inşası için ihtiyaç duyulan yeni anayasanın hazırlanmasına yönelik çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda Nisan 1999'da yeni anayasanın hazırlanmasında görev alacak Kurucu Meclis'in kurulması amacıyla referanduma giden Venezuela, %88 oranında evet oyu almasının ardından, Temmuz 1999'da bu meclisin üyelerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleşen seçime sahne

³³ Beşinci Cumhuriyet Hareketi. Venezuela bu tarihe kadar dört cumhuriyet dönemi yaşamıştır. Simon Bolivar önderliğinde devam eden bağımsızlık hareketi sırasında 1811'de ilan edilen Birinci Cumhuriyet ve 1813'te ilan edilen İkinci Cumhuriyet. 1819'da Gran Colombia sürecinde kurulan Üçüncü Cumhuriyet ve 1830'da kurulan Dördüncü Cumhuriyet. Chávez, Simon Bolivar'ın gerçek özgürlükçü ruhunu Beşinci Cumhuriyet ile yaşatmak istiyordu. Bknz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarıcı Devrim*, 144.

³⁴ Steve Ellner, Hugo Chávez'in "Devrim Sürecinin" Evrelerinin Çözümlemesi, *Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol* içinde, ed. Aylin Topal, (İstanbul: Yordam Kitap, 2007), 49.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

olmuştur. Temmuz 1999 seçimlerinde Chávez yanlısı isimlerin büyük çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis'in kurulması sonucunda Bolivarcı bir anlayış çerçevesinde yeni anayasanın hazırlanmasına başlanmıştır. Yeni anayasanın, Aralık 1999'da %71 oy oranı ile kabul edilmesi sonucunda, ülkenin en büyük petrol şirketi PDVSA'nın kamulaştırılması sağlanmış ve devletin ulusal çıkarlar çerçevesinde ekonomiye müdahale etme hakkı kabul edilmiştir. Latin Amerika'nın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir rol üstlenen Simón Bolívar ve öğretilerine ithafen kullanılan, aynı zamanda Latin Amerika uluslarının yerel siyasette ve dış politikada dış etkilere karşı birleşerek beraber hareket etmesi gerektiği anlayışı üzerine kurulu olan Bolivarcılık, yeni anayasa metninin hazırlanmasında ve Hugo Chávez dönemi politikalarında önemli bir teşvik unsuru olmuştur. Nitekim 1999 yılında kabul edilen yeni anayasa çerçevesinde ülkenin ismi "Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir.

Göreve başlamasından kısa bir süre sonra Kasım 1999'da ağır Amerikan ambargosu ile uzun yıllardır mücadele eden Küba'ya ziyarette bulunan Hugo Chávez, Castro yönetimi ile iş birliği içinde hareket edeceğini açıklamıştır: "İşte biz (Fidel Castro ile Chávez) Simón Bolívar'ın ve José Martí'nin fikirlerini yaşatmak için cesurca savaşıyoruz."³⁵ Hugo Chávez, emperyalizmin şiddetli saldırısı altında olan, uzun yıllardır ambargo ve yaptırımlarla mücadele eden Castro yönetiminin Amerikan yaptırımı tehlikesine rağmen, petrol zengini ülkesi ile çok daha fazla ticari ilişkilerde bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Sosyalist sistemin inşası için stratejik öneme sahip konumlara titizlikle atamalarda bulunan Chávez, Enerji ve Madenler Bakanı olarak eski bir devrimci gerilla üyesi Alí Rodríguez'i atayarak, petrol endüstrisinin kontrolüne sahip olmuştur. Aynı zamanda küresel petrol pazarının Batılı devletler tarafından kontrol edilmesine karşı çıkan Chávez, OPEC üyesi

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

³⁵ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 23. Jose Julian Martí Perez, Küba'nın bağımsızlık mücadelesi verdiği süreçte fikirleri ile halkın örgütlenmesinde çok büyük rol oynamıştır.

Gökhan ÇİN

ülkelerle petrol üretimini ve fiyatını kontrol edebilmek için görüşmelerde bulunmuştur. Üretimi önce ortak bir şekilde düşürme ve ardından fiyatın dengeye oturması durumunda kontrollü bir şekilde arttırma kararı üzerinde anlaşılan OPEC üyesi ülkeler, başarılı bir şekilde petrol varilinin değerini neredeyse üç katına kadar arttırmıştır.³⁶ Chávez yönetiminin önerdiği bir strateji ile petrolün fiyatının artması başta Venezuela olmak üzere diğer OPEC üyesi ülkelerin ekonomik olarak hızla gelişmesine katkıda bulunmuştur. Petrol şirketlerini kamulaştıran, yabancı sermayeyi kontrol altında tutan ve yaptırım altındaki ülkelerle ikili ilişkilerini güçlendiren Venezuela, bu süreçte, Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşmıştır. Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Foley, bu dönemde, “Venezuela’da yaşanan süreç konusunda oldukça endişeliyiz” açıklamasında bulunmuştur.³⁷ 2000 yılında OPEC Başkanlığına seçilen Hugo Chávez, devlet başkanı unvanıyla üye ülkelere resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Nitekim Chávez, emperyalizmin çok ağır bir şekilde hissedildiği ağır yaptırımlarla mücadele eden bir başka ülke Irak’a ziyarette bulunarak Körfez Savaşı’ndan bu yana Saddam Hüseyin ile resmi görüşme yapan ilk devlet başkanı olmuştur.³⁸

11 Eylül saldırıları sonucunda, dönemin ABD Başkanı George Bush’un uluslararası terörizme savaş ilan edip Afganistan topraklarına yönelik bombalı saldırılarda bulunmasına tepki gösteren Hugo Chávez, “terörizm karşısında terör uygulanıyor” açıklamasında bulunarak Washington’ı eleştirmiştir.³⁹ ABD’den Venezuela’ya yönelik sert açıklamaların arttığı bu

³⁶ A.g.e., 180. 1997 yılında petrolün varili 15 dolar seviyesindeyken 1999’da 11 dolara kadar düşmüştü. 2000 yılında uygulanan başarılı strateji ile varil fiyatı 20 doların üstüne çıkmıştır.

³⁷ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 96.

³⁸ Eva Golinger, *Chávez Şifresi* çev. Levent Doğan, (İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları, 2011), 61.

³⁹ Larry Rohter, “U.S., Irritated by Criticism, Calls Envoy Home From Venezuela,” *The New York Times*, 3 Kasım 2001, <https://www.nytimes.com/2001/11/03/world/us-irritated-by-criticism-calls-envoy-home-from-venezuela.html?mtrref=www.nytimes.com&gwh=C72D1DDCB3588649E47C72E858352378&gwt=pay>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

dönemde, Washington merkezli bir kuruluş olan Demokrasi için Yardım Fonu (NED), Venezuela'da çok daha aktif bir çalışma izlemeye başlamış, bu süreç içerisinde geçmiş yıllarda aktarılan fonun çok daha fazlası “siyasi partilerin güçlendirilmesi” adı altında muhalif isimlere aktarılmıştır.⁴⁰ 2001 yılında, Chávez hükümeti, başta Washington tarafından yöneltilen tepkilere rağmen – Venezuela, yüzyılın başında ABD'nin en çok petrol ithal ettiği ülkelerden biriydi⁴¹ – “Ley Habiliante” olarak adlandırılan hidrokarbon yasalarının kabul edilmesi ile petrol endüstrisinde yatırımları bulunan yabancı şirketlerin mevcudiyetine kısıtlamalar getirmiş ve hükümete verimsiz ya da kullanılmayan topraklara el koyarak dağıtma hakkı tanımıştır.⁴²

Hugo Chávez hükümetinin uygulamaya koyduğu *Ley Habiliante* yasaları ile birlikte, ülkedeki Amerikan şirketlerinin yatırımları tehlike altına girmiş, özelleştirmelerin önüne olabildiğince geçilerek, devletin ekonomiye müdahalesi oldukça artmıştır. OPEC üyesi ülkelerin birlikte hareket etmesini sağlayarak petrol fiyatlarını çok ciddi oranda artmasına öncülük eden Hugo Chávez, antiemperyalist duruşunu Bush yönetiminin Afganistan ve Irak'ta askeri müdahalelerde bulunmasına şiddetle karşı çıkarak ortaya koymuştur. Bu süreçte ekonomik ve siyasi duruşundan ötürü Washington yönetiminin tepkisi ile karşılaşan Hugo Chávez, 11 Nisan 2002 tarihinde, şiddetli protestolar ile karşılaşmıştır. Muhalefet partilerinin çağrısı ile genel grev kararı alan bazı işçi sendikaları, Chávez yönetiminin istifasını talep etmişlerdir.⁴³ Chávez

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

⁴⁰ Golinger, *Chávez Şifresi*, 66.

⁴¹ 2001 yılında ABD Venezuela'dan günde ortalama 1.500 varil petrol ithal etmiştir. 2018 yılına gelindiğinde çok ağır yaptırımlara tabii tuttuğu Venezuela halen ABD'nin en çok petrol ithal ettiği ülkelerden biridir. Bkz. U.S Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTIMUSVE2&f=A>.

⁴² Ellner, Hugo Chávez'in “Devrim Sürecinin” Evrelerinin Çözülmesi, 53.

⁴³ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim* 223. Miraflores Sarayı, Hugo Chávez'in görev yaptığı Karakas'taki başkanlık sarayıdır.

Gökhan ÇİN

yanlıları ile protestocuların karşılıklı çatışma içerisine girdiği bu süreçte Venezuela ordusunda görev yapan muhalif askerler, Miraflores Sarayı'na yaptıkları operasyonda Hugo Chávez'i tutuklamışlardır. Protestoların şiddetlendiği ve Chávez'in zorla alıkonulduğu bu süreçte uluslararası basın kuruluşlarında ve haber ajanslarında Hugo Chávez'in protestolar karşısında istifa ettiği ve Pedro Carmona'nın Venezuela Devlet Başkanı görevini devraldığı haberleri sunulmaktaydı.⁴⁴ Hugo Chávez'in tutuklayan darbeci askerler, hızlı bir şekilde, 1999 yılında kabul edilen yeni anayasayı yürürlükten kaldırdıklarını ve "Bolivarcı" ismi ülkenin resmi adı olmakta çıkardıklarını açıklamışlardır. ABD Güney Komutanlığı İstihbarat Merkezi, darbe girişimden daha birkaç hafta önce Venezuela'da Chávez hükümetinin, Güney Amerika'da halen çatışma içerisinde olan başta Kolombiya'daki FARC ve ELN gerilla örgütleri ile işbirliği yaptığına dair bir rapor sunmuştu.⁴⁵ Amerikan karşıtı politikalar izleyen Hugo Chávez, askeri darbe ile yüzleşmeden kısa bir süre önce Washington yönetimi tarafından teröriste destek vermekle suçlanmıştı. Darbe ile Chávez'in görevinden uzaklaştırılmasından kısa bir süre sonra, ABD'nin Venezuela Büyükelçisi Saphiro, ülkesine mutlu haberi tez bir şekilde ulaştırmıştır: "Artık Küba'ya petrol gönderilmeyecek."⁴⁶

Chávez'in yerine geçen ve darbeci askerler tarafından yeni Venezuela Devlet Başkanı olarak ilan edilen Pedro Carmona için mecliste resmî tören düzenlenirken Chávez yanlıları –Chavistalar – Miraflores Sarayı çevresinde yoğun protesto gösterilerinde bulunmaktaydı. Halkın halen önemli bir bölümünün desteğine sahip olan Hugo Chávez, Venezuela ordusu içerisinde bulunan darbe karşıtı askerlerin ve vatandaşların katıldığı operasyonlar sonucunda 14 Nisan 2002 tarihinde görevine

⁴⁴ A.g.e., 240.

⁴⁵ Golinger, *Chávez Şifresi*, 90.

⁴⁶ A.g.e.,103.

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

dönmüştür.⁴⁷ Askeri darbe girişimini ordu içerisinde bulunan kendisine sadık askerlerin ve vatandaşların mücadelesi ile atlatan Hugo Chávez'in, bu tarihten itibaren halktan aldığı destekle çok daha radikal politikalar ve söylemler tercih etmeye başladığı görülmektedir. Öyle ki, darbe sürecini tetikleyen genel grev kararı alan işçi sendikalarına mensup işçilerin çok büyük çoğunluğu işlerinden atılmış, bir bölümü darbeye destek vermekle yargılanmıştır. Bu süreçten itibaren ekonomik olarak stratejik değere sahip alanlar; tesisler, limanlar ve petrol rafinerileri, Venezuela Silahlı Kuvvetleri tarafından kontrol edilmiştir.⁴⁸ Darbe sürecini atlatan Hugo Chávez, görev yaptığı süre zarfından sıklıkla atıflarda bulunduğu Simón Bolívar'ın hırs ve mücadelesine sahipti: "Eğer bize karşı çıkarsa gerekirse doğa ile de savaşır ve onu boyun eğmeye zorlarız."⁴⁹

Darbe girişiminin ardından güvenoyunu tazelemek isteyen Hugo Chávez, 2004 yılında gerçekleşen Devlet Başkanlığı seçimlerinde halkın % 59'unun oyunu aldı. Bu tarihten itibaren Hugo Chávez'in politikalarında sosyalizm ve antiemperyalizm vurguları gözle görülür düzeyde artmıştır. Ocak 2005'te Altıncı Dünya Sosyal Forumu için bulunduğu Brezilya'nın Porto Alegre eyaletinde yaptığı konuşmada, sosyalizme olan bağlılığı açık bir şekilde belirtmiştir: "Sosyalizmin günümüzün gerçeklerine göre yorumlanması lazım. 21. yüzyıl sosyalizmini inşa etmemiz lazım."⁵⁰

Darbe sürecinde kendisine muhalefet eden ve çalışanlarına maaşlarını ödeyemeyen şirketleri pazar değerine göre satın alıp kamulaştıran Hugo Chávez yönetimi, yerel olarak örgütlenmiş olan "toprak komiteleri"

⁴⁷ Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 245.

⁴⁸ Bu süreçte PDSVA şirketinde çalışan toplam 40 bine yakın işçinin neredeyse yarısı işten atılmıştır. Bkz. Gott, *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*, 262-263.

⁴⁹ 26 Mart 1812'de Venezuela'da meydana gelen yıkıcı depremde yıkıntıların arasında Simon Bolívar'ın söylediği söz için bkz. John Lynch, *Simon Bolívar* çev. Bülent O. Doğan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 1.

⁵⁰ Ellner, *Hugo Chávez'in "Devrim Sürecinin" Evrelerinin Çözülmesi*, 58.

Gökhan ÇİN

aracılığıyla işçilere üretmesi karşılığında arazi paylaşımında bulunmuştur.⁵¹ 3 Aralık 2006'da yapılan başkanlık seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazanan Hugo Chávez, 2006 yılında Birleşmiş Milletler'in yıllık Genel Kurul toplantısında dünyayı Amerikan emperyalizmine karşı uyanan bir konuşmada bulunmuştur. Öyle ki, yapmış olduğu sert konuşmada, ABD Başkanı George Bush'a ithafen "O bir şeytan, bu mekânda o şeytan sülfür gibi kokuyor" ifadelerini kullanmıştır.⁵²

Hugo Chávez, sosyalizmi benimseyen oluşumların bir arada olması gerektiğini belirterek, 2007 yılında Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi olarak tanımlanan PSUV (*Partido Socialista Unido de Venezuela*) oluşumunun kurulmasını sağladı. Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nin sosyalist yönetim sistemine tam olarak geçişi amacıyla hazırlanan 69 maddelik torba yasası, 2 Aralık 2007'de referanduma sunulmuştur. Yeni yasalarda merkez bankasının özgürlüğünün kaldırılması, devletin ekonomideki rolünün artması, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve devlet başkanının görev süresinin uzatılması ile ilgili maddeler yer almaktaydı. Hugo Chávez 1998 seçimlerini kazandığı süreçten bu yana ilk kez bir halk oylamasında arzuladığı başarıya ulaşamadı ve %50.7 oy oranı ile torba yasası kabul edilmedi. Hugo Chávez, Venezuela vatandaşlarını yakından ilgilendiren ekonomik ve siyasi anlamda birçok yeniliği öngören torba yasasını halka aktarma konusunda sorun yaşamıştı. Nitekim 2007 referandumunda halkın neredeyse yarısı oy kullanmamıştır.⁵³ Chávez'in sandıkta mağlup olması ve sosyalizm inşasının darbe alması başta Washington yönetimi tarafından oldukça olumlu karşılanmıştır. Merkezi Washington'da bulunan Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) Sekreteri

⁵¹ A.g.e., 56.

⁵² "Chávez llama 'Diablo' A Bush En La ONU Por Sus Pretensiones Hegemónicas," *El Mundo*, 21 Eylül 2006, <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/09/20/internacional/1158767890.html>

⁵³ "Chávez Pierde el Referéndum Sobre la reforma de la Constitución," *Reuters Espana*, 3 Aralık 2007, <https://es.reuters.com/article/topNews/idESROD32179620071203>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Şilili José Miguel Insulza, Caracas yönetimini, halkı ilgilendiren böylesine önemli bir konuda sandığa gittiği ve demokrasi örneği verdiği için tebrik etmiştir.⁵⁴

7 Ekim 2012'de yapılan başkanlık seçimlerini %54 oy oranı ile kazanarak koltuğunu koruyan Hugo Chávez, görev yaptığı süre boyunca söylemleri ve uyguladığı politikalar ile Güney Amerika coğrafyasının tamamını etkilemiştir. 2005 yılında Porto Alegre kentinde sosyalizme olan bağlılığını net bir şekilde ifade eden Hugo Chávez, yarattığı sinerji ile bu dönemde Brezilya'da Lula da Silva'nın yükselişinde, Bolivya'da Evo Morales'in ve Ekvador'da Rafael Correa'nın iktidara gelmesinde etkili olmuştur. 2004 yılında Fidel Castro ile Amerikan emperyalizmine karşı bir şekilde üye ülkelerin birlikte hareket etmeleri amacıyla oluşturulan Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak (ALBA) – öncesinde Bolivarcı Alternatif adıyla oluşturulmuştur – ilerleyen yıllarda Bolivya, Nikaragua ve Honduras'ın katılımıyla genişlemiştir.

Nicolas Maduro Dönemi ve Derinleşen Kriz

Sağlık problemlerinden ötürü 2012 yılından beri Küba'da tedavi olan Hugo Chávez'in, 5 Mart 2013'de hayatını kaybetmesinin ardından Venezuela, 14 Nisan 2013'te, çok kritik bir seçim için sandık başına gitmiştir. Seçimlerde Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi, parti içerisinde güçlü bir desteğe sahip olan Nicolas Maduro'yu aday gösterdi. Chávez'in görev yaptığı süre boyunca yakın ilişkiler içerisinde olduğu Maduro, devrimci MBR-200 oluşumuna 1990'larda dahil olmuştur.⁵⁵ Bununla birlikte Nicholas Maduro, 2006-2013 yılları arasında Chávez hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Maduro'nun parti

⁵⁴ Francisco Peregil, "Venezuela Dice 'No' a la Constitución de Chávez," *El País*, 3 Aralık 2007, https://elpais.com/in_ternacional/2007/12/03/actualidad/1196636401_850215.html

⁵⁵ Bu konu hakkında yazılmış yazı için bkz. Virginia Lopez, "Nicolás Maduro: Hugo Chávez's Incendiary Heir," *The Guardian*, 13 Aralık 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/12/hugo-Chavez-heir>

Gökhan ÇİN

içerisinde güçlü bir desteğe sahip olmasına rağmen Chávez gibi bir liderden sonra kitleleri etkileme noktasında bazı sorunlar yaşadığı açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Nitekim yapılan başkanlık seçiminde rakibi Henrique Capriles ile kıyasıya bir mücadele sonrasında çok az bir oy farkı ile – %50,6 oy oranı ile – başkan seçilmiştir. Devlet Başkanı Maduro yaptığı açıklamada, Hugo Chávez döneminde uygulanan Bolivarcı politika anlayışına devam edileceğini, toplumsal huzuru arttıracığını ve petrol endüstrisinin geliştirileceğini belirtmiştir.⁵⁶

Nicholas Maduro döneminde Venezuela, son dönemin en derin siyasi ve ekonomik krizleriyle karşılaşmıştır. Suç oranlarının ciddi bir şekilde artması, oldukça yakın oy farkı ile devlet başkanı seçilen ve hile yapmakla suçlanan Maduro hükümetine duyulan güvenin sarsılması, yolsuzluk iddiaları ve ekonomik sorunlar Maduro hükümetinin karşılaştığı ana problemlerdir. Muhalefet tarafından seçim sürecinde yolsuzluk yapmakla suçlanan Maduro, toplumsal sorunların arttığı bu dönemde 2014 yılında şiddetli protestolarla karşılaşmıştır. Enflasyonun %56'lara kadar çıktığı ve halkın hükümetten ekonomik taleplerde bulunduğu protestolara öğrenci hareketleri de katılmış ve protestoların orantısız şiddetle bastırılması sonucunda bu süreç, “demokrasi” direnişine dönüşmüştür. Başkan Nicholas Maduro “guarimbas” olarak tanımladığı protestocuları, ekonomik sorunları daha da derinleştirdiği ve haklarını demokratik yollarla aramayıp yağma ve saldırılarda buldukları için vandal olmakla suçlarken, 10 milyar dolarlık zarara neden olduklarını belirtmiştir.⁵⁷ 43 kişinin yaşamını yitirdiği şiddetli protestolarda⁵⁸ Barack Obama hükümeti yaşananlardan

⁵⁶ “Nicolás Maduro Vence Su Gran Reto: Gana las Elecciones por 235 Mil Votos Y Será Presidente,” *Noticias 24*, 18 Nisan 2014, <https://www.noticias24.com/venezuela/noticia/162704/nicolas-maduro-vence-su-gran-reto-gana-las-elecciones-y-sera-presidente-de-venezuela/>

⁵⁷ “¿Qué Pasó el 12 de Febrero de 2014 en Venezuela?,” *Telesur*, 12 Şubat 2017, <https://www.telesurtv.net/news/Conozca-que-son-las-guarimbas-en-Venezuela-y-quienes-estan-detras-20140312-0050.html>

⁵⁸ Venezuela'da muhalif bir tavır sergileyen Caracas merkezli El Nacional gazetesinin hayatını kaybedenleri konu alan paylaşımı için bkz. “Estos Fueron los 43 Caídos en las Protestas

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ötürü Caracas yönetimi suçlanmıştır. Venezuela'da yaşanan süreç ABD medyasında oldukça fazla gündem olmuş ve Obama yönetiminin Maduro hükümetine yönelik sert eleştirilerine ek olarak Senato ile Temsilciler Meclisinde yapılan oturumlarda kabul edilen "Venezuela'da İnsan Hakları ve Demokrasiyi Koruma Yasası" ile Venezuela'ya yönelik yaptırımlarda bulunulmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Barack Obama, Venezuela'da yaşananların ve Chávez ile başlayan Maduro ile devam eden sürecin tıpkı Suriye, İran ve Burma'da olduğu gibi "Amerikan ulusal güvenliğini" tehdit ettiğini ve yaşananlar hakkında büyük üzüntü duyduğunu ifade ederken, uygulanacak yaptırımların, Venezuela ekonomisine ve petrol endüstrisine yönelik olmadığını da ifade etmiştir.⁶⁰ Obama döneminde Venezuela ile ABD arasındaki ilişkiler geçmiş yılların devamı olarak oldukça kötü bir süreçte ilerlemiştir. Nicolas Maduro, Obama'yı emperyalizmin en kötü hali olarak tasvir ederken, "Kimse onun kadar kötü olamaz" ifadesini kullanmış, Obama yönetimini Paraguay, Brezilya ve Honduras'ta yapılan seçimlere müdahil olmakla suçlamıştır.⁶¹ Barack Obama'nın ardından 8 Kasım 2016 seçimlerini kazanarak göreve gelen Donald Trump tarafından Maduro yönetimi, illegal diktatörlük olarak tanımlanmıştır.

20 Mayıs 2018 tarihinde %46 gibi çok az katılımın gerçekleştiği başkanlık seçiminde oyların %67'sini alarak tekrar başkan seçilen Nicolas Maduro, muhalefetin şiddetli tepkisi ve başta ABD'nin tepkisi ile karşılaşmıştır. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, seçim sonuçlarının

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

de 2014," *El Nacional*, 12 Şubat 2015, http://www.el-nacional.com/noticias/sociedad/estos-fueron-los-caidos-las-protestas-2014_66320

⁵⁹ 6 Mayıs 2014 tarihinde ABD Senato'sunda kabul edilen Venezuela'ya yönelik yaptırımların yer aldığı metnin tamamı için bkz. Amerika Birleşik Devletleri, 113. Kongre, 2013-2014, H.R.4587, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4587/text>

⁶⁰ "Obama Declara a Venezuela "Amenaza para la Seguridad Nacional" de EE.UU.," *BBC Mundo*, 9 Mart 2015, https://www.bbc.com/mundo/ultimas_noticias/2015/03/150309_ultnot_eeuu_venezuela_sanciones

⁶¹ Daniel García Marco, "Peor que Obama No será": Por qué Nicolás Maduro Tiene Esperanzas de que con la llegada de Donald Trump Mejoren las Relaciones entre Venezuela y EE.UU.," *BBC Mundo*, 19 Ocak 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38673127>

Gökhan ÇİN

açıklanmasından çok kısa bir süre sonra “Venezuela’da yapılan seçimler tam bir utanç verici, adil değil” açıklamasında bulunarak Maduro’nun demokrasiyi yok saydığını ve tekrar adil bir seçim yapılmazsa bu durumun ağır sonuçları olacağını belirtmiştir.⁶² Maduro yönetimi bu süreçte ağır eleştirilere ve tepkilere maruz kalırken Latin Amerika içerisinde sadece Küba, Nikaragua ve El Salvador ile sıcak ilişkilere sahip olmuştur. Caracas yönetimi dışarıdan gelen eleştirilere karşı mesafeli durmuş ve 1948’den beri üye olduğu Amerikan Devletleri Birliği’nden, 2017 yılında, iç işlerine karıştığı ve Washington merkezli açıklamalarda bulunmasından ötürü ayrılmak istediğini bildirmiştir.⁶³

1 Kasım 2018’de ABD Ulusal Güvenlik Başdanışmanı John Bolton “yozlaşmış” olarak tanımladığı Venezuela’daki mevcut hükümetin terör örgütlerine yardımda bulunduğunu ifade ederek, tepki olarak yeni yaptırım kararı alındığını açıklamıştır.⁶⁴ Nicolas Maduro döneminde ekonomik olarak oldukça olumsuz bir süreçte ilerleyen Venezuela, Donald Trump yönetiminin uluslararası alanda ekonomik, hukuki ve siyasi olarak tepkisi ile karşılaşmıştır. Amerikan hükümetinin yaptırım kararları sonucunda petrol ihracatı konusunda sorunlarla karşılaşan Venezuela, üretimin düşmesi sonucunda hiperenflasyon sürecine girmiştir. Washington tarafından anti demokratik olmakla suçlanan Nicolas Maduro yönetimi, 20 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşen demokratik seçimlerden başarı ile ayrılmasına rağmen gayri meşru olarak nitelendirilmiştir. Yaşanan

⁶² Jeremy B. White, “American Officials Join World in Condemning Venezuela ‘Sham’ Election,” *Independent*, 21 Mayıs 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/venezuela-election-latest-nicolas-maduro-trump-us-mike-pence-a8362476.html>

⁶³ Birlik anlaşması çerçevesinde bir üyenin ayrılması için 24 aylık çıkış sürecin yaşanması gerekmektedir. Venezuela Dışişleri Bakanı Delcy Rodriguez Nisan 2017’de birlikten ayrılmak için sürecin başlatılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konu hakkında paylaşılan habere bkz., “Venezuela To Withdraw From OAS As Deadly Protests Continue,” *BBC*, 27 Nisan 2017, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-39726605>

⁶⁴ Roberta Rampton, Steve Holland, “Trump Increases Pressure on Venezuela with Sanctions on Gold,” *Reuters*, 1 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-venezuela-bolton/trump-increases-pressure-on-venezuela-with-sanctions-on-gold-idUSKCN1N6SP6>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ekonomik kriz sürecini başarısız bir şekilde yürüten Nicolas Maduro yönetimi, ABD'nin Venezuela'ya yönelik uygulama kararı aldığı ekonomik yaptırımların yanı sıra siyasi baskısı ile oldukça derin sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Meşru siyasal iktidarın karşılaştığı ağır yaptırımlar, kısa vadeli çözüm planları, Venezuela vatandaşlarının temel gıda ürünleri ve sağlık gereçleri konusunda problemlerle karşılaşmasına sebebiyet vermiştir. Ağustos 2018'de insansız hava aracı saldırısına uğrayan Nicolas Maduro, saldırıdan sorumlu tuttuğu Washington yönetimini kendisine darbe planı kurmakla suçlamıştır.⁶⁵ Orta Amerika ile Güney Amerika arasında bağlantı rolüne sahip olan Venezuela'da yaşanan siyasi ve ekonomik kriz, Latin Amerika'da son dönemde görülmüş en yoğun göç dalgasının yaşanmasına sebep olmaktadır. Ağır yaptırımlar ile mücadele eden ve halkın alım gücünün çok zayıfladığı bu ülkeden 2014 yılından beri 2,5 milyona yakın birey başta Kolombiya ve komşu ülkelere göç etmiştir.⁶⁶

George Bush'un yüzyılın başında "şer eksenli" tanımına benzer bir şekilde Donald Trump yönetimi Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından "tiranlık troykası" olarak tanımlanan Venezuela, Nikaragua ve Küba, ağır ambargolar ile mücadele etmektedirler. Donald Trump'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "günümüz dünyasının gerçekten en kötü yerlerinden biri" ve "ordu darbe kararı alırsa hızlı bir şekilde gerçekleşecektir" açıklamaları yaptığı dönemde Venezuela'da halkın

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

⁶⁵ "Maduro: Estados Unidos Coordina un Golpe de Estado en Venezuela," *El Periodico*, 10 Aralık 2018, <https://www.elperiodico.com/es/internacional/20181210/maduro-golpe-de-estado-venezuela-eeuu-7192607>

ABD medyasında gündemde yer edinmiş, Washington'ın gizli bir şekilde Maduro'ya yönelik bölgedeki müttefikleri ile darbe planı üzerinde tartıştığına dair haber için bkz. Ernesto Londono ve Nicholas Casey, "Trump Administration Discussed Coup Plans With Rebel Venezuelan Officers," *The New York Times*, 8 Eylül 2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/americas/donald-trump-venezuela-military-coup.html>

⁶⁶ Ana Marcos ve Javier Lafuente "La Migración Venezolana Desborda a los Gobiernos de América Latina," *El Pais*, 27 Ağustos 2018, https://elpais.com/internacional/2018/08/24/america/1535132953_486611.html

Gökhan ÇİN

önemli bir bölümü derin yoksulluk problemi ile yüzleşmekteydi.⁶⁷ Caracas ile Washington arasında karşılıklı sert açıklamaların bir neticesi olarak yoksulluğun derinleştiği Venezuela’da ekonominin temel yapı taşı olan petrol sanayisinin fazlasıyla etkilendiği görülmektedir. Donald Trump’ın Venezuela konusunda insan hakları ve demokrasi üzerinden eleştirilerde bulunması ve ağır yaptırım kararı alması, yabancı sermayenin Venezuela ile ticaret yapması noktasında engelleyici faktör oluşturmuştur. Günümüzde Maduro yönetiminin karşılaştığı yaptırımlardan ötürü rafine işletimlerinde özellikle sermaye akışının sağlanamaması noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Ülkede mevcut petrol rafinelerinin ancak %30’unun sorunsuz bir şekilde çalışıyor olması 1980’lerden bu yana en az petrol üretiminin yapılmasına sebep olmaktadır.⁶⁸

Venezuela, sahip olduğu zenginliği verimli kullanamaması ve yapılan toplam ihracatın % 91’ini petrol satışının oluşturması, ülke ekonomisinin petrol ticaretine bağımlı bir noktaya gelmesine neden olmuştur.⁶⁹ Dünyanın en fazla ham petrol rezervlerine sahip Venezuela’nın, petrol üretimi konusunda oldukça düşük seviyede kalması - ABD’nin yaklaşık 10 katı daha düşük bir üretim gerçekleştirmesi bunun en net sonuçlarından biridir⁷⁰ - ve ekonomide alternatif planların üretilmemesi yaşanan krizin derinleşmesine sebep olmuştur.

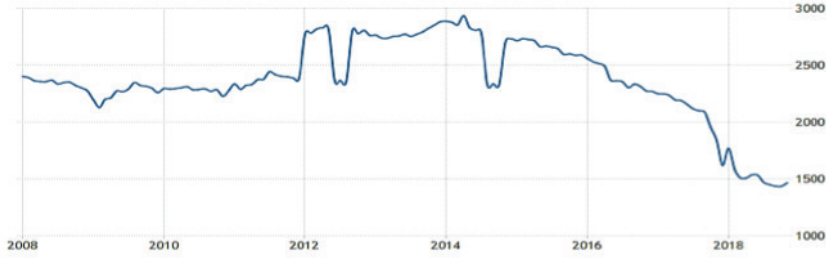
⁶⁷ Donald Trump’ın bu açıklaması ile ilgili detaylı habere ulaşmak için bkz. “Trump Says Venezuela ‘Could Be Toppled Very Quickly’ by Military Coup,” *The Guardian*, 25 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/25/us-sanctions-venezuela-first-lady-vice-president> Venezuela’da halkın yarısından fazlası yoksulluk sınırı altında yaşamakta. Bknz. Daniel Lozano, “La Pobreza es Casi Absoluta en Venezuela: Llegó Al 87%,” *La Nación*, 22 Şubat 2018, <https://www.lanacion.com.ar/2111091-la-pobreza-es-casi-absoluta-en-venezuela-llego-al-87>

⁶⁸ Alonso Moleiro, “Las Refinerías Venezolanas, Cerca del Colapso,” *El Pais*, 10 Nisan 2018, https://elpais.com/inter-nacional/2018/04/09/america/1523310366_526567.html

⁶⁹ Daniel Workman, “Venezuela’s Top 10 Exports,” *Worlds Top Exports*, 21 Mayıs 2018, <http://www.worldstopexports.com/venezuelas-top-10-exports/>

⁷⁰ Dünyada petrol üretimi istatistiklerine ulaşmak için bkz. <https://knoema.com/atlas/topics/Energy/Oil/Production-of-crude-oil>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Şekil 1. Venezuela'da Gerçekleşen Petrol Üretimi (2008-2018)⁷¹

Maduro yönetimi, Batılı ülkelerin ısrarla halkın iyiliği için görevi bırakma çağrısında bulunmasına ve muhalefetin genel seçimlerin demokratik bir ortamda yinelenmesi taleplerine karşı çıkmakta, ağır yaptırımlar altında olan ülkesini ekonomik krizden çıkarabilmek için bu süreçte bölge dışından Rusya, Çin ve Türkiye ile yakınlaşmaktadır. Nitekim 2006 yılından bu yana Rusya merkezli şirketlerin Venezuela topraklarına petrol üretimi noktasında yatırımlarda bulunmaları ve ilaveten Caracas'a verilen yaklaşık 17 milyar dolar değerindeki kredi miktarı, ağır yaptırımlar ile karşı karşıya olan Venezuela için oldukça önemlidir. Moskova ile kurduğu ilişkiler neticesinde iki ülkenin petrol şirketleri arasında yapılan anlaşmalara ek olarak askeri bir birlikteliğin oluşması ve karşılıklı askeri tatbikatların düzenlenmesi, Rusya'nın bu ülkede önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.⁷² Latin Amerika'da her geçen yıl ekonomik ve siyasi olarak çok daha etkili olan Çin Halk Cumhuriyeti, Hugo Chávez yönetimi ile başlayan ve Nicolas Maduro hükümeti ile devam eden güçlü ilişkileri neticesinde Venezuela'ya yaklaşık 70 milyar

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

⁷¹ "Trading Economics: Venezuela Crude Oil Production," erişim 20 Kasım 2019, <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production>

⁷² Venezuela ile Rusya'nın ortak düzenlediği askeri tatbikat ve ikili ilişkileri için bkz. Francesco Manetto, "El Gobierno de Maduro Anuncia Maniobras Militares con Rusia," *El País*, 11 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/10/america/1544467683_239251.html

Gökhan ÇİN

dolar değerinde yatırım ve kredi desteği sağlamıştır.⁷³ Aynı şekilde NATO üyesi olan ve son dönemde ABD ile oldukça soğuk ilişkiler içerisinde olan Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan hükümeti ile kurulan sıcak ilişkiler neticesinde 5 milyar dolar hacminde ticari anlaşmalar imzalanmıştır.⁷⁴ Yaşanan derin ekonomik krizden kurtulmanın çözümünü dış borçlanmada arayan Maduro yönetiminin, Trump yönetiminin aldığı yaptırım kararları ve siyasi baskısı neticesinde meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Nitekim Venezuela Meclis Başkanı Juan Guaidó, başta ABD olmak üzere, Batılı ülkelerin de desteği ile kendisini geçici devlet başkanı ilan etmiştir. Demokratik siyasal seçim yoluyla yasal bir şekilde göreve gelen Nicolas Maduro’yu gayrimeşru ilan ederek Venezuela halkının iradesini yok sayan Washington yönetimi, demokratik değerlerden uzak bir şekilde Juan Guaido’yu geçici devlet başkanı olarak tanımakta ve yaşanan krizi derinleştirmektedir.

Sonuç

Monroe Doktrini’nden bu yana Latin Amerika’yı kendisine ait bir egemenlik alanı olarak tanımlayan Amerika Birleşik Devletleri, bu coğrafyada serbest piyasanın sorunsuz işlemlerini ulusal güvenlik ve Amerikan çıkarları ile doğrudan bağlantılı bir şekilde ele almıştır. 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika’da sırasıyla gerçekleşen darbeler ile kurulan askeri rejimlerin Washington ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları, Washington’ın demokrasiden ziyade ekonomik çıkarları ile ilgilendiğinin en net göstergesidir. Dünya savaşları ertesinde güçlü sanayisi ve ekonomisi ile uluslararası ekonomik sistemin kuruluşunda baş aktör olarak görev alan

⁷³ Key Lender, “China to Lend Venezuela \$5 Billion as Maduro Visits Beijing,” *Bloomberg*, 13 Eylül 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-13/china-to-give-venezuela-5-billion-loan-as-maduro-visits-beijing>

⁷⁴ Maolis Castro ve Alonso Moleiro, “Turquía da un Balón de Oxígeno a Maduro con Inversiones y Apoyo Político,” *El País*, 4 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/04/america/1543935322_811223.html

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

ABD, Soğuk Savaş sürecinde ideolojik savaş içerisinde olduğu komünizmin Latin Amerika'da yayılmasını önlemek için her türlü tedbiri almıştır. Kapitalist sistemin vazgeçilmez unsurları olan özel mülkiyet ve serbest piyasanın, demokrasi ve insan hakları ile birlikte ele alınmasından ötürü komünizm anti demokratik olarak nitelendirilmiş, sermayeye yönelik her türlü tehdidin hızlı bir şekilde bastırılması politikası izlenmiştir. Sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları ile ön plana çıkan Venezuela, ABD için ikinci Küba olamayacak kadar değerli bir konumda yer almaktadır.

Venezuela'da 1990'lı yıllarda Carlos Andrés Pérez hükümeti tarafından yürürlüğe konan yasalar çerçevesinde özelleştirmeler teşvik edilmiş, yabancı sermayeye yönelik bir politika izlenmişti. Sermayeye yönelik izlenen politikalar gelir dağılımı eşitsizliğinin çok derin bir şekilde yaşandığı bu ülkede toplumsal ayrışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. 1989'da düşük gelirli semtlerde şiddetlenen ve yüzlerce insanın hayatını kaybettiği Caracazo ayaklanması yoksulluğun ne kadar derin bir noktada olduğunu göstergesidir.

1992 yılında askeri darbe girişimi ile mevcut yönetimi anti demokratik bir şekilde yıkmayı amaçlayan Hugo Chávez, 1998 yılında bu defa yasal yollarla siyasal iktidara talip olmuş ve seçimler sonucunda Venezuela Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında sosyalizme olan bağlılığını net bir şekilde ortaya koyan ilk isim olan Hugo Chávez, göreve geldiği süreç içerisinde ülkesini sömüren yabancı sermayenin önüne geçerek sosyalist ekonomik sistem inşası üzerine yoğunlaşmıştır. Hugo Chávez, görev yaptığı süre boyunca ülkesinin emperyalizm ile mücadelesini büyük hayranlık beslediği Simón Bolívar'ın İspanyol sömürgecilere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine benzeştirmiş, Venezuela'nın ancak ekonomik olarak bağımsız olması durumunda özgür bir ülke haline gelebileceğini ortaya koymuştur. 1959'dan bu yana yoğun Amerikan ambargosu ile mücadele eden Küba'da yaşanan devrim sürecine büyük saygı duyan Chávez, Washington'ın tepkisine rağmen

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Küba ile oldukça güçlü ilişki içerisinde olmuştur. Hidrokarbon yasaları ile ülkesinin sahip olduğu en değerli kaynak olan petrolün üretimini büyük ölçüde devlet kontrolü altına alan Chávez yönetimi, 2002 yılında askeri darbe girişimi atlatmıştır. Darbe girişimi sürecinde ABD merkezli yapılan açıklamalar, demokrasiye vurulan darbeden ziyade Chávez'e yönelik getirilen eleştiriler, emperyalizmin Venezuela'daki mevcudiyetinin kanıtıdır. Chávez yönetimi Washington merkezli tepkileri göz ardı ederek petrolün fiyatını kontrol altına almak için Körfez Savaşı sonrasında yoğun ambargo uygulanan Saddam Hüseyin ile ve diğer OPEC üyesi ülkelerle sıcak ilişki içerisinde olmuştur. Hugo Chávez'in 21. yüzyıl sosyalizmi olarak ortaya koyduğu anlayış çerçevesinde ekonomik harcamaların oldukça önemli bir bölümü sosyal harcamalara ayrılmıştır. Fakat Chávez döneminde ekonominin petrol ihracatına bağımlı hale gelmesi neticesinde Venezuela, Maduro döneminde derin ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Nicolas Maduro döneminde Donald Trump yönetiminin uygulama kararı aldığı yoğun yaptırımlar, ülkeye yönelik yapılan dış yatırımların önüne geçmiş ve dolayısıyla Venezuela derin bir sermaye sıkıntısı ile karşılaşmıştır. Nitekim yaşanan süreçten ötürü petrol üretimi son yılların en düşük seviyesine gelmiş, ülke çok büyük ekonomik problemlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Oldukça değerli hidrokarbon kaynaklarına sahip olmasına rağmen üretimin düşük olmasından ötürü yeterli verim elde edemeyen Venezuela, özellikle ilaç ve teknolojik ürünler gibi ithal edilen ürünler konusunda ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Yaşanan krizden ötürü milyonlarca birey, başta bölgenin diğer ülkeleri olmak üzere, göç etmek zorunda kalmıştır. Üç milyona yakın Venezuela vatandaşının bölge ülkelere göç etmesi, ekonomik olarak çok güçlü olmayan diğer Güney Amerika ülkeleri için de büyük bir yük oluşturmaktadır.

Donald Trump'ın göreve gelmesi sonucunda Washington jeoekonomik anlayışa uygun olarak iktisadi önlemlerle siyasal yönetimleri yönlendirmeye ve mevcut durumu değiştirmeye çalışmaktadır. Bugün

Bolivarçı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Venezuela'da yaşanan yoğun yoksulluk ve sefalete rağmen devam eden yaptırımlar, Maduro hükümetinin, halkı karşısında zor durumda kalması amacıyla uygulanmaktadır. Hugo Chávez ve Nicolas Maduro yönetimlerini antidemokratik olmakla ve insan haklarını çiğnemekle suçlayan Washington yönetimleri, demokrasiye aykırı bir şekilde kendisini geçici devlet başkanı ilan eden Juan Guaidó'yu Venezuela Devlet Başkanı olarak tanımıştır. 1961 yılından bu yana Küba'ya yönelik uygulanan yaptırımlar ve Donald Trump yönetiminin İran'a yönelik yeniden uygulama kararı aldığı ambargolar, Amerikan emperyalizminin ekonomik ve siyasi müdahalelerle siyasal süreçleri yönlendirmeye çalışmasının birer göstergeleridir. Yaşanan derin kriz ortamına rağmen görevde kalmaya devam eden ve en son yapılan seçimleri katılım oranının çok az olmasına rağmen kazanan Nicolas Maduro, Amerikan emperyalizminden kurtulmanın mücadelesini Asya'nın büyük ekonomileri ile kurduğu ilişkilerde aramaktadır. Bu noktada Moskova ve Pekin yönetimlerinin, petrol zengini bir ülkenin yaşadığı kriz ortamını güçlü bir şekilde değerlendirdiği aşikârdır. Aynı şekilde Tayyip Erdoğan ile Nicolas Maduro arasında kurulan sıcak ilişki neticesinde iki ülkenin hiç olmadığı kadar güçlü ticari ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Emperyalizmin acımasız saldırıları ve Caracas yönetimlerinin vizyonsuz politikaları arasında sıkışıp kalan Venezuela, zengin kaynaklara sahip yoksul bir ülke olarak yaşadığı derin kriz ortamında varlığını sürdürme mücadelesi vermektedir.

KAYNAKÇA

“Address of the President of the United States: Delivered at a Joint Session of the Two Houses of Congress,” Erişim 30 Eylül 2018, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-address-of-president-to-congress-April-1917-1-OCR-SPLIT.pdf>

Anderson, Perry. *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*. Çeviren: Barış Baysal, Ankara: NotaBene Yayınları, 2015.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

BBC Mundo, “Obama Declara A Venezuela “Amenaza para la Seguridad Nacional” de EE.UU.,” 9 Mart 2015, https://www.bbc.com/mundo/ultimas_noticias/2015/03/150309_ultnot_eeuu_venezuela_sanciones

Binder, David. “U.S. Assembled a Force in 1964 For Possible Use in Brazil Coup,” *The New York Times*, 30 Aralık 1976, <https://www.nytimes.com/1976/12/30/archives/us-assembled-a-force-in-1964-for-possible-use-in-brazil-coup.html>

Castro, Maolis ve Alonso Moleiro, “Turquía da un Balón de Oxígeno a Maduro con Inversiones y Apoyo Político,” *El Pais*, 4 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/04/america/1543935322_811223.html

“Chávez llama ‘Diablo’ a Bush en la ONU por sus Pretensiones Hegemónicas,” *El Mundo*, 21 Eylül 2006, <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/09/20/internacional/1158767890.html>

“Chávez Pierde el Referéndum Sobre la Reforma de la Constitución,” *Reuters Espana*, 3 Aralık 2007, <https://es.reuters.com/article/topNews/idESROD32179620071203>

Ellner, Steve. *Hugo Chávez’in “Devrim Sürecinin” Evrelerinin Çözümlemesi*. Çeviren: Bilgesu Sümer, *Latin Amerika’yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, Editör: Aylin Topal, 122-148.

“Estos Fueron los 43 Caídos en Las Protestas de 2014,” *El Nacional*, 12 Şubat 2015, http://www.el-nacional.com/noticias/sociedad/estos-fueron-los-caidos-las-protestas-2014_66320

“En Cifras: Todo lo que Debe Saber Sobre la Migración Venezolana,” *El Tiempo*, 28 Kasım 2018, <https://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/cifras-de-la-migracion-venezolana-en-colombia-septiembre-de-2018-290680>

Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Galeano, Eduardo. *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. Çev. Roza Hakmen ve Attila Tokatlı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017.

Golinger, Eva. *Chávez Şifresi*. Çeviren: Levent Doğan, İstanbul: Bilim+Gönül Yayınları 2011.

Gott, Richard. *Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim*. Çeviren: Hasan Böğün, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

“H.R.4587 - Venezuelan Human Rights and Democracy Protection Act,” Erişim 10 Ekim 2018, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4587/text>

Knoema, “Production of Crude Oil Including Lease Condensate,” <https://knoema.com/atlas/topic/s/Energy/Oil/Production-of-crude-oil>

Kornbluh, Peter. *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*. New York: The New Press, 2003.

Lender, Key. “China to Lend Venezuela \$5 Billion as Maduro Visits Beijing,” *Bloomberg*, 13 Eylül 2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-13/china-to-give-venezuela-5-billion-loan-as-maduro-visits-beijing>.

Link, Arthur S.. *The Papers of Woodrow Wilson (May 9-August 7, 1916)* 27. New Jersey: Princeton University Press, 1992.

Londono, Ernesto ve Nicholas Casey. “Trump Administration Discussed Coup Plans with Rebel Venezuelan Officers,” *The New York Times*, 8 Eylül 2018, <https://www.nytimes.com/2018/09/08/world/americas/donald-trump-venezuela-militarycoup.html>.

Lynch, John. *Simon Bolivar*. Çeviren: Bülent O. Doğan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Lozano, Daniel. “La Pobreza es Casi Absoluta en Venezuela: Llegó al 87%,” *La Nacion*, 22 Şubat 2018, <https://www.lanacion.com.ar/2111091-la-pobreza-es-casi-absoluta-en-venezuela-llego-al-87>

“Maduro: Estados Unidos Coordina un Golpe de Estado en Venezuela,” *El Periodico*, 10 Aralık 2018, <https://www.elperiodico.com/es/internacional/20181210/maduro-golpe-de-estado-venezuela-eeuu-7192607>

Manetto, Francesco. “El Gobierno de Maduro Anuncia Maniobras Militares con Rusia,” *El Pais*, 11 Aralık 2018, https://elpais.com/internacional/2018/12/10/america/1544467683_239251.html

Marco, Daniel Garcia. ““Peor que Obama No Será”: Por qué Nicolás Maduro Tiene Esperanzas de que con la Llegada De Donald Trump Mejoren Las Relaciones Entre Venezuela y EE.UU.,” *BBC Mundo*, 19 Ocak 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38673127>

Marco, Daniel García. ““Un Fracaso Militar, Un Éxito Político”: 2 Visiones Opuestas del Golpe de Estado Fallido en Venezuela que Creó la Figura de Hugo Chávez Hace 25 Años,” *BBC World Caracas*, 5 Şubat 2017, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-38863571>

Marcos, Ana Marcos, Javier Lafuente. “La Migración Venezolana Desborda a los Gobiernos de América Latina,” *El Pais*, 27 Ağustos 2018, https://elpais.com/internacional/2018/08/24/america/1535132953_486611.html

Moleiro, Alonso. “Las Refinerías Venezolanas, Cerca del Colapso,” *El Pais*, 10 Nisan 2018, https://elpais.com/internacional/2018/04/09/america/1523310366_526567.html

“Nicolás Maduro Vence Su Gran Reto: Gana las Elecciones por 235 Mil Votos y será Presidente,” *Noticias 24*, 18 Nisan 2014, <https://www.noticias24.com/venezuela/noticia/162704/nicolas-maduro-vence-su-gran-reto-gana-las-elecciones-y-sera-presidente-de-venezuela/>

Bolivarçı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

“October 30, 1953 Basic National Security Policy,” Erişim 5 Ekim 2018, <https://fas.org/irp/offd/ocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>

Peregil, Francisco. “Venezuela Dice ‘no’ a la Constitución de Chávez,” *El Pais*, 3 Aralık 2007, https://elpais.com/internacional/2007/12/03/actualidad/1196636401_850215.html

“Public Laws of the Sixty-Fifth Congress of the United States,” Erişim 2 Ekim 2018, <https://www.loc.gov/law/help/digitized-books/world-war-i-declarations/ww1-gazettes/US-joint-res-declaring-war-against-Germany-2-OCR-SPLIT.pdf>

“¿Qué Pasó el 12 de Febrero de 2014 en Venezuela?” *Telesur*, 12 Şubat 2017, <https://www.telesurtv.net/news/Conozca-que-son-las-guarimbas-en-Venezuela-y-quienes-estan-detras-20140312-0050.html>

Rampton, Roberta ve Steve Holland, “Trump increases pressure on Venezuela with sanctions on gold,” *Reuters*, 1 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-venezuela-bolton/trump-increases-pressure-on-venezuela-with-sanctions-on-gold-idUSKCN1N6SP6>

Rogin, Josh. “Bolton Promises to Confront Latin America’s “Troika of Tyranny,” *The Washington Post*, 1 Kasım 2018, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/bolton-promises-to-confront-latin-americas-troika-of-tyranny/2018/11/01/df57d3d2-ddf5-11e8-85df-7a6b4d25cfbb_story.html?utm_term=.b5552e438db6

Rohter, Larry. “U.S., Irritated by Criticism, Calls Envoy Home From Venezuela,” *The New York Times*, 3 Kasım 2001, <https://www.nytimes.com/2001/11/03/world/us-irritated-by-criticism-calls-envoy-home-from-venezuela.html>

Roskin, Michael G. ve Nicholas O. Berry. *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*. Ankara: Adres Yayınları 2014.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

Gökhan ÇİN

Tarazón, Jesús. “El Gran Viraje y la Crisis del Modelo Puntofijista,” *Aporrea*, 5 Şubat 2018, <https://www.aporrea.org/ideologia/a258904.html>

TİKA. “Latin Amerika Çalıştayı Bildiriler Kitabı (22-23 Kasım 2012, Ankara),” Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013.

Trading Economics: Venezuela Crude Oil Production, Erişim 20 Kasım 2019, <https://tradingeconomics.com/venezuela/crude-oil-production>.

“Trump Says Venezuela ‘Could be Toppled Very Quickly’ by Military Coup,” *The Guardian*, 25 Eylül 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/25/us-sanctions-venezuela-first-lady-vice-president>.

United States Department of State, “Message of the President to the Senate and House of Representatives,” <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1904/message-of-the-president>

Virginia Lopez. “Nicolás Maduro: Hugo Chávez’s Incendiary Heir,” *The Guardian*, 13 Aralık 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/12/hugo-Chavez-heir>

“Venezuela To Withdraw From Oas As Deadly Protests Continue,” BBC, 27 Nisan 2017, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-39726605>

White, Jeremy B.. “American Officials Join World in Condemning Venezuela ‘Sham’ Election,” *Independent*, 21 Mayıs 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/venezuela-election-latest-nicolas-maduro-trump-us-mike-pence-a8362476.html>

Workman, Daniel. “Venezuela’s Top 10 Exports,” *Worlds Top Exports*, 21 Mayıs 2018, <http://www.worldstopexports.com/venezuelas-top-10-exports/>

Yale Law School Lillian Goldman Law Library, “Monroe Doctrine; December 2 1823,” http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp

Bolivarıcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz

Yale Law School Lillian Goldman Law Library, “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points,” http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp

Zenaida Mercado. “Hoy se Cumplen 33 Años del Nacimiento del Movimiento Bolivariano Revolucionario 200,” *YVKE Radio Mundial*, 24 Temmuz 2016, <http://www.radiomundial.com.ve/article/hoy-se-cumplen-33-a%C3%B1os-del-nacimiento-del-movimiento-bolivariano-revolucionario-200>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2019;
sayı: 8,
1-37

